

Έρικ Χόμπσμπάουμ: Πολιτική και επιστήμη στο έργο ενός παγκόσμιου ιστορικού

του Πολυμέρη Βόγλη

Ο θάνατος του Έρικ Χόμπσμπάουμ συνοδεύτηκε από πληθώρα δημοσιευμάτων για το έργο του, που συνήθως συνοδεύονταν από το χαρακτηρισμό ως του μεγαλύτερου και διασημότερου ανά τον κόσμο ιστορικού. Την επομένη του θανάτου του ο Guardian τον περιέγραψε όχι απλώς ως τον πιο διακεκριμένο μαρξιστή ιστορικό της Βρετανίας αλλά ως γενικότερα τον πιο σεβαστό ιστορικό, «έναν από τους μετρημένους στα δάκτυλα ιστορικούς οποιασδήποτε εποχής που απολάμβανε πραγματική εθνική και διεθνή αναγνώριση». Αυτά τα εγκώμια δεν γράφτηκαν απλώς με αφορμή τον θάνατό του. Για πολλά χρόνια πριν, ο Χόμπσμπάουμ απολάμβανε πράγματι τη διεθνή αναγνώριση. Το 2002 το συντηρητικό περιοδικό Spectator τον χαρακτήριζε «αναμφίβολα το μεγαλύτερο εν ζωή ιστορικό –όχι μόνο της Βρετανίας αλλά του κόσμου». Αντίστοιχη αναγνώριση είχε και ανάμεσα στους ιστορικούς. Ο Ρίτσαρντ Έβανς έγραψε τον Δεκέμβριο του 2011 ότι είναι «αναντίρρητα ο πιο γνωστός στον κόσμο σήμερα».

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι όλα αυτά είναι γνωστά. Ωστόσο, λιγότερο γνωστό είναι ότι υπήρξαν και έντονες επικρίσεις για τον Έρικ Χόμπσμπάουμ. Την επομένη του θανάτου του στην Daily Mail δημοσιεύθηκε ένα άρθρο που υποστήριζε ότι ήταν «ένας άνθρωπος που ανοικτά μισούσε τη Βρετανία και ο οποίος συνειδητά έγραφε ψεύδη» και υπαινισσόταν ότι μπορεί να ήταν και κατάσκοπος των Σοβιετικών. Η αμφισβήτηση είχε ξεκινήσει όμως αρκετά χρόνια νωρίτερα. Το 2001 στο περιοδικό National Interest το έργο του παρουσιαζόταν κάτω από τον τίτλο «Ο καθηγητής του Στάλιν. Η απαίσια, επιδραστική καριέρα του Έρικ Χόμπσμπάουμ». Υπάρχει μια, κατά κάποιον τρόπο, αντίφαση: ενώ όλοι αναγνώριζαν την παγκόσμια εμβέλεια του έργου του, αρκετοί αμφισβητούσαν την αξία του. Θα διερευνήσω λοιπόν αυτήν την αντίφαση. Θα ξεκινήσω συζητώντας τη διεθνή αναγνώριση του Χόμπσμπάουμ ή πιο απλά γιατί αναδείχθηκε στον πιο διάσημο ιστορικό του 20ου αιώνα, και στη συνέχεια θα ασχοληθώ με την κριτική που του ασκήθηκε για τον τρόπο με τον οποίο η πολιτική στράτευση επηρέασε το ιστορικό έργο του. Αυτό που θα υποστηρίξω είναι ότι οι δύο ιδιότητες με τις οποίες εγγράφηκε στη δημόσια σφαίρα, δηλαδή «μαρξιστής ιστορικός», λειτουργούσαν συμπληρωματικά στο έργο του και αυτή η διπλή ιδιότητα περιέκλειε μια δυναμική σχέση τόσο με τον μαρξισμό όσο και με την ιστορία, η οποία σε μεγάλο βαθμό του επέτρεψε να αναδειχθεί σε παγκόσμιο ιστορικό.

Μεταξύ πρωτόγονων επαναστατών και ανθρωπολογίας, στην περιφέρεια της Ευρώπης: Μία άλλη σχολή για την ιστορία

Ο Χόμπσμπάουμ ξεκίνησε ως ιστορικός της κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας. Το πρώτο άρθρο που δημοσίευσε στο περιοδικό Past and Present, που ο ίδιος μαζί με άλλους Βρετανούς μαρξιστές ιστορικούς δημιούργησε το 1952, αφορούσε τους Λουδίτες εργάτες, ενώ το 1954 προκάλεσε έντονη ιστοριογραφική συζήτηση με άρθρο που δημοσίευσε στο ίδιο περιοδικό, υποστηρίζοντας ότι ο καπιταλισμός εμφανίστηκε στην Βρετανία ήδη από τον 17ο αιώνα. Στη δεκαετία του 1960 θα συμμετάσχει στη διεθνή συζήτηση για το επίπεδο ζωής της εργατικής τάξης στα χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης στην Αγγλία. Την ίδια περίοδο θα καθιερωθεί ως ένας από τους θεμελιωτές της κοινωνικής ιστορίας στον αγγλοσαξωνικό κόσμο. Ήταν το 1966, όταν μαζί με άλλους ιστορικούς, μεταξύ αυτών και ο Ε.Π. Τόμπσον, δημοσίευσαν μια σειρά άρθρων σε ένα τεύχος του Times Literary Supplement

κάτω από τον κοινό τίτλο «Νέοι τρόποι στην ιστορία» (New Ways in History). Στο άρθρο του σε αυτό το τεύχος, με τίτλο «Η ανάπτυξη ενός κοινού», ο Χόμπσμπουμ επεσήμανε την αύξηση του ενδιαφέροντος των ανθρώπων της εποχής για την ιστορία. Έγραφε ότι η αυξανόμενη ζήτηση του κοινού για την ιστορία έχει να κάνει με τις αλλαγές που συνέβαιναν, αφού όσο πιο γρήγορα και δραστικά άλλαζαν οι κοινωνίες τόσο πιο έντονα τις απασχολούσε το παρελθόν.

Η παρατήρηση του ήταν πολύ καιρία. Βέβαια, το άρθρο που είχε το μεγαλύτερο αντίκτυπο ήταν του Τόμπσον με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Ιστορία από τα κάτω», που αποτελούσε κατά κάποιο τρόπο μια κατά μέτωπο επίθεση στο πανεπιστημιακό κατεστημένο της ιστορίας εκείνης της εποχής και προανήγγειλε τις νέες μεθόδους και ερωτήματα της κοινωνικής ιστορίας που επρόκειτο να κυριαρχήσουν τα επόμενα χρόνια. Ήδη, δηλαδή, από τη δεκαετία του 1960 βρίσκεται ανάμεσα σε μια ομάδα ιστορικών που στην κυριολεξία βρίσκεται στην πρωτοπορία της ιστορικής επιστήμης, τουλάχιστον στον αγγλοσαξωνικό κόσμο.

Το ενδιαφέρον στην περίπτωση του Χόμπσμπουμ είναι ότι πολύ νωρίς εγκαταλείπει το αντικείμενο που κυριαρχεί στην κοινωνική ιστορία εκείνη την εποχή, δηλαδή τη μελέτη της εργατικής τάξης, και γενικότερα διαφοροποιείται από τους άλλους ιστορικούς της γενιάς του. Αν και δεν εισηγείται κάποια νέα μέθοδο ή θεωρία, η ιστορική του προσέγγιση ήδη από τη δεκαετία του 1960 είναι ιδιαίτερα επιδραστική, γιατί ανανεώνει την ιστοριογραφία με τρεις τρόπους. Ο πρώτος είναι ότι στρέφεται σε θέματα που εκείνη την εποχή παρουσιάζουν μάλλον μικρό ενδιαφέρον για τους ιστορικούς. Αναφέρομαι στις μελέτες και άρθρα για τους Πρωτόγονους Επαναστάτες και τους Ληστές, όπου εξετάζει τις μορφές ριζοσπαστικής δράσης σε προκαπιταλιστικές κοινωνίες.

Το ενδιαφέρον του για την «αρχαιότητα» μορφών κοινωνικής οργάνωσης και δράσης, τον οδηγεί σε μια πιο εκλεκτικιστική προσέγγιση. Δεύτερον, στις μελέτες αυτές ο Χόμπσμπουμ διεύρυνε το πεδίο της ιστορικής έρευνας, συνομιλώντας με την κοινωνιολογία και την κοινωνική ανθρωπολογία. Δεν αρκέστηκε σε μια «ιστορία από τα κάτω» και στο να συμπεριλάβει όσους η παραδοσιακή ιστορία είχε μέχρι τότε αγνοήσει, αλλά εμπλούτισε την ίδια την προσέγγιση μελετώντας την κουλτούρα, τις πρακτικές, τη νοοτροπία αυτών των υποκειμένων που μελετούσε. Το τρίτο καινοτόμο στοιχείο της προσέγγισής του ήταν ότι βγήκε από τον «δυτικοευρωπαϊκό» κανόνα, καθώς στράφηκε στην περιφέρεια, την αγροτική Ιταλία και Ισπανία, αλλά και τη Σερβία, τη Βραζιλία και την Ινδία. Δεν θα έλεγα ότι ήρθε σε ρήξη με τον «ευρωκεντρισμό», αλλά διεύρυνε γεωγραφικά το πεδίο των ενδιαφερόντων των ιστορικών. Δύσκολα θα μπορούσε κανείς άλλωστε να βρει Ευρωπαϊό ιστορικό που το 1974 θα δημοσίευε σε ιστορικό περιοδικό άρθρο για τις καταλήψεις γης από τους αγρότες του Περού και θα ασχολιόταν με τις σχέσεις ιδιοκτησίας και τα αγροτικά κινήματα στη χώρα από τα τέλη του 19ου αιώνα έως τη δεκαετία του 1960 (το άρθρο συμπεριλαμβάνεται στον τόμο Ξεχωριστοί άνθρωποι. Αντίσταση, εξέγερση και τζαζ). Με λίγα λόγια, οι νέες θεματικές που εισήγαγε, η διεπιστημονική προσέγγιση με έμφαση στη μελέτη της κουλτούρας και η διεθνική διάσταση των μελετών, κατέστησαν τον Χόμπσμπουμ μια ξεχωριστή περίπτωση ιστορικού.

Μελέτα τοπικά, σκέψου παγκόσμια: ο συνθετικός ρόλος του μαρξισμού στο έργο του

Χόμπσμπάουμ

Η ίδια η προσέγγισή του στην κοινωνική ιστορία ήταν ιδιαίτερη. Ενώ οι άλλοι ιστορικοί από το χώρο της κοινωνικής ιστορίας ενδιαφέρονταν για την μελέτη μιας συγκεκριμένης περίπτωσης στο χώρο και το χρόνο, ο Χόμπσμπάουμ ενδιαφερόταν για τη μεγάλη κλίμακα, τη διεθνικότητα των εξελίξεων και των φαινομένων. Αυτό θα φανεί αρκετά νωρίς στο έργο του Η Εποχή των Επαναστάσεων που εκδίδεται το 1962, για να συμπληρωθεί με τους άλλους δύο τόμους το 1975 και το 1987. Στο επίκεντρο του έργου του βρέθηκε ο «μακρύς» 19ος αιώνας, η άνοδος της αστικής τάξης και οι αλλαγές που συμβαίνουν σε επίπεδο κοινωνίας, οικονομίας και πολιτικής. Ενώ και εκατοντάδες άλλοι ιστορικοί ασχολήθηκαν με τον 19ο αιώνα, αυτό που εισάγει ο Χόμπσμπάουμ και αποτελεί την ιδιαιτερότητά του, είναι ότι μελετά αυτά τα φαινόμενα σε παγκόσμια κλίμακα. Ενώ μέχρι τότε αυτά μελετώνταν σε επίπεδο εθνικής ιστορίας ή με τη μέθοδο της σύγκρισης σε επίπεδο Δυτικής Ευρώπης, ο Χόμπσμπάουμ με μοναδική, όπως αποδείχτηκε, δεξιότητα, το έκανε αυτό σε επίπεδο πλανητικό.

Ο Βρετανός ιστορικός δεν εισηγείται μια νέα μέθοδο κοινωνικής ιστορίας, αλλά μέσα από το έργο του προτείνει μια νέα ιστορική προσέγγιση, αυτό που πολύ συχνά αποκαλούμε «συνθετική ιστορία». Η έννοια αυτή συνήθως αφορά μια προσέγγιση που συσχετίζει την οικονομία, την κοινωνία, την πολιτική και την κουλτούρα. Στο έργο του Χόμπσμπάουμ η συνθετική ιστορία απαντά σε μια άλλη ανάγκη, να ξεπεραστούν κάποιες εγγενείς αδυναμίες της κοινωνικής ιστορίας. Όπως έχει επισημάνει σε ένα άρθρο του ο Τζέιμς Κρόνιν, η κοινωνική ιστορία με την έμφαση που δίνει στην τοπική διάσταση, στο μερικό και στη ζωή των καθημερινών ανθρώπων είναι δύσκολο να μετατραπεί σε μια ιστορία συνολικά της κοινωνίας. Ο τρόπος λοιπόν για να γεφυρωθεί το χάσμα είναι η θεωρία, και στην περίπτωση του Χόμπσμπάουμ ο μαρξισμός αποτέλεσε τη θεωρία για να συνδυαστεί η κοινωνική ιστορία όχι απλά με την ιστορία συνολικά της κοινωνίας αλλά, ακόμη πιο φιλόδοξα, με την παγκόσμια ιστορία. Πόσο δε μάλλον, όταν η θεωρία του Μαρξ ήταν το καταλληλότερο αναλυτικό και ερμηνευτικό πλαίσιο για να μελετηθούν οι αλλαγές που συνέβησαν τον 19ο αιώνα, ο οποίος βρέθηκε στο επίκεντρο της τριλογίας των Εποχών του. Ήταν μια μοναδική «ευτυχής σύμπτωση»: ένας μαρξιστής ιστορικός χρησιμοποιεί τη θεωρία του 19ου αιώνα για να μελετήσει τον 19ο αιώνα.

Ενώ η παγκόσμια οπτική του ιστορικού έργου του είναι αυτή που βοήθησε στη αναγνώριση του ως ιστορικού, από την άλλη πλευρά η διεθνής καταξίωσή δεν οφείλεται μόνο στο ιστορικό έργο του αλλά συνολικότερα στη διεθνή του παρουσία ως μαρξιστή διανοούμενου. Η διαρκής και πολύχρονη παρουσία του σε μια όλο και πιο παγκοσμιοποιημένη δημόσια σφαίρα αξίζει μιας έστω και σύντομης αναφοράς. Καταρχήν το εύρος των ενδιαφερόντων του, που υπερέβαινε κατά πολύ αυτά ενός ευρυμαθούς ιστορικού. Από την τζαζ μέχρι το art nouveau και από τον πόλεμο στο Βιετνάμ μέχρι τους πολέμους του Μπους μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ο Χόμπσμπάουμ με τις κυριολεκτικά αναρίθμητες ομιλίες, παρεμβάσεις, επιφυλλίδες, άρθρα, βιβλία του μετατράπηκε από παγκόσμιος ιστορικός σε παγκόσμιο διανοούμενο. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι η μαρξιστική προσέγγιση και γενικότερα η πολιτική στράτευση θα του επιτρέψει να βγει από τα στενά όρια της πανεπιστημιακής κοινότητας και να ενταχθεί σε ένα διεθνές δίκτυο της Αριστεράς. Ένα εκτεταμένο δίκτυο φίλων, εκδοτών, συνεργατών από το χώρο της Αριστεράς σε όλο τον κόσμο θα αναλάβει να μεταφράσει και να εκδώσει τα έργα του σε άλλες γλώσσες, όπως ιταλικά, ισπανικά, γερμανικά, πορτογαλικά, φινλανδικά, ρωσικά, και άρα να διευρύνει τον κύκλο των αναγνωστών του. Παράλληλα ο ίδιος μέσα από αυτό δίκτυο των διανοουμένων της

Αριστεράς θα ταξιδέψει σε διάφορες χώρες και θα διευρύνει την ματιά του ως ιστορικός και διανοούμενος.

Δύο ακόμη αλληλένδετοι παράγοντες εξηγούν τη διεθνή απήχηση του έργου του, τους οποίους θα αναφέρω επιγραμματικά. Ο ένας συνδέεται με την κυριαρχία της αγγλοσαξωνικής ακαδημαϊκής παραγωγής (και την αντίστοιχη υποχώρηση της γαλλικής) σε διεθνές επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες και ο άλλος είναι ότι ο ίδιος επιλέγει να απευθυνθεί, να γράψει για το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό και όχι απλά για τους ιστορικούς, υιοθετώντας ένα στυλ γραφής που ο ίδιος ονόμαζε «υψηλή εκκλαϊκευση».

Η κριτική ως κυνήγι φαντασμάτων

Οι τέσσερις Εποχές, του Έρικ Χόμπσμπάουμ

Η διεθνής αναγνώριση από ένα σημείο και μετά συνδυάστηκε με την αμφισβήτησή του ως ιστορικού. Ο Χόμπσμπάουμ βρέθηκε στο στόχαστρο της κριτικής όταν στράφηκε από τον 19ο αιώνα στον 20ο, συμπληρώνοντας την τριλογία του με την έκδοση της Εποχής των άκρων, το 1994. Η Εποχή των άκρων, αν και εγκωμιάστηκε από πολλούς ιστορικούς, αποτέλεσε για άλλους ιστορικούς, πολιτικούς επιστήμονες και δημοσιογράφους αιτία πολέμου. Ο Ζαν-Φρανσουά Ρεβέλ τον χαρακτήρισε έναν «γηραιό και αμετανόητο σταλινικό» και το βιβλίο του «ως προπαγάνδα υπέρ του ολοκληρωτισμού». Αξίζει να παρατηρήσει κανείς ότι το βιβλίο του δεν μεταφράστηκε στα γαλλικά παρά μόνο πέντε χρόνια μετά την έκδοσή του στα αγγλικά και δεν εκδόθηκε από τον τακτικό εκδότη του (εκδ. Fayard), ο οποίος έκρινε ότι δεν ήταν ούτε καλό ούτε πρωτότυπο. Η άποψη του Πιερ Νορά για την απροθυμία έκδοσης του βιβλίου ήταν ότι προέκυψε «επειδή η Γαλλία ήταν η πιο βαθιά και επί μακρόν σταλινική (στη Δύση) χώρα, και όταν εκδόθηκε το βιβλίο υπήρχε η πιο δυνατή και ογκούμενη εχθρότητα σε οτιδήποτε ανακαλούσε την φιλοσοβιετική εποχή». Τελικά εκδόθηκε από τον Monde Diplomatique σε συνεργασία με έναν μικρό βελγικό οίκο. Το βιβλίο επικρίθηκε έντονα τόσο από τους συντηρητικούς κύκλους, όπως από έναν αρθρογράφο του περιοδικού National Interest, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι περιλαμβάνει «πολλές παραποιήσεις, μισές αλήθειες και συνειδητές αποσιωπήσεις», αλλά και από έγκριτους ιστορικούς όπως ο Τόνυ Τζουντ. Οι επικρίσεις, παρά τις διαφορές τους, συνέκλιναν σε ένα σημείο: ο Χόμπσμπάουμ κατηγορούνταν για τον τρόπο με τον οποίο προσέγγισε τη Σοβιετική Ένωση των χρόνων του Στάλιν αλλά και συνολικά το κομμουνιστικό φαινόμενο, ότι δηλαδή υποβάθμισε και σχετικοποίησε την αυταρχική πλευρά αυτών των καθεστώτων και τα δεινά που επισώρευσαν στους λαούς αυτών των χωρών.

Οι αντιδράσεις, παρά τη σφοδρότητά τους, μάλλον δεν πρέπει να εξέπληξαν τον Χόμπσμπάουμ. Η χρονική στιγμή στην οποία εκδόθηκε η Εποχή των άκρων δεν ήταν η πιο κατάλληλη για την υποστήριξη τέτοιων θέσεων. Λίγα χρόνια μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, στο απόγειο του πανηγυρισμού για την νίκη του καπιταλισμού και τη χρεοκοπία του κομμουνισμού, ένας διακεκριμένος ιστορικός εξέδιδε ένα βιβλίο για τον 20ο αιώνα στο οποίο όχι μόνο δεν καταδίκασε τον κομμουνισμό, αλλά αντιθέτως περιέγραφε τον Ψυχρό Πόλεμο ως μια κατασκευή των Ηνωμένων Πολιτειών για να

διατηρήσουν την παγκόσμια ηγεμονία τους. Η κριτική δεν αφορούσε απλώς την προσέγγιση μιας ιστορικής περιόδου, αλλά συνολικά τις πολιτικές ιδέες του Χόμπσμπάουμ. Εάν στην τριλογία ο μαρξισμός είχε βοηθήσει την ιστορική προσέγγιση του 19ου αιώνα, στη μελέτη του 20ου θεωρήθηκε ότι την είχε υπονομεύσει. Ένας ιστορικός που παρέμενε μαρξιστής στα τέλη του 20ου αιώνα, ήταν ένας κακός ιστορικός του 20ου αιώνα. Όπως έγραφε ο Τζον Γκρέι το 2011 με αφορμή ένα από τα τελευταία βιβλία του, το Πώς να αλλάξουμε τον κόσμο, ο Χόμπσμπάουμ ήταν ένας ιστορικός ο οποίος δεν έμαθε τίποτα από τον 20ο αιώνα και πως «προωθώντας μια ξεπερασμένη ουτοπία –ένα επικερδές εμπόρευμα σε μια κουλτούρα η οποία έχει χάσει την μνήμη της- οι τελευταίοι μαρξιστές βρήκαν επιτέλους έναν ρόλο».

Αντί επιλόγου: Μια μεγάλη επιστροφή;

Ωστόσο, ακόμη κι αν δεχτούμε ότι ισχύουν τα παραπάνω, τίθεται ένα ερώτημα. Γιατί σε μια εποχή που σηματοδεύτηκε από την πτώση του κομμουνισμού και την κυριαρχία του φιλελευθερισμού, ένας μαρξιστής ιστορικός είχε τόση απήχηση μεταξύ των ιστορικών αλλά και γενικότερα σε ένα διεθνές κοινό; Μήπως οφείλεται στην κυριαρχία των αριστερών διανοουμένων στα πανεπιστήμια και τα μέσα ενημέρωσης, όπως αρκετοί υποστήριξαν; Η ακτινοβολία του έργου του Έρικ Χόμπσμπάουμ στις μέρες μας (μισό αιώνα μετά την έκδοση της Εποχής των Επαναστάσεων) οφείλεται εν μέρει σε αυτό που του καταμαρτυρούν, ότι ήταν μαρξιστής ιστορικός. Δεν υπονοώ ότι το έργο του καταδεικνύει την επικαιρότητα του μαρξισμού, αλλά ότι το έργο του αποτυπώνει την δημιουργική σχέση μεταξύ μαρξισμού και ιστορίας. Η απήχηση του οφείλεται στο ότι δεν έγινε ούτε απολιθωμένος μαρξιστής ούτε συμβατικός ιστορικός.

Στη διάρκεια της ζωής του η σχέση του με τον μαρξισμό δεν έμεινε αμετάβλητη. Δύσκολα θα μπορούσε να περιγράψει κανείς τον Χόμπσμπάουμ ως έναν παραδοσιακό μαρξιστή ή πολύ περισσότερο αμετανόητο σταλινικό. Αντιλαμβανόμενος τα νέα ρεύματα στον μαρξισμό στράφηκε τόσο στην «ευρωκομμουνιστική» εκδοχή του, όπως φαίνεται σε μερικά από τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν στο Πώς να αλλάξουμε τον κόσμο αλλά και σε μια παλαιότερη έκδοσή του, τις συνομιλίες του με τον Τζόρτζιο Ναπολιτάνο, όπως δημοσιεύτηκαν στο *The Italian Road to Socialism* (1977). Ο σκεπτικισμός του απέναντι στην παραδοσιακή αντίληψη για το ρόλο της εργατικής τάξης στην Ευρώπη σε έναν μεταφορντικό κόσμο αποτυπώθηκαν σε συλλογή δοκιμίων -με κορυφαίο ίσως το άρθρο "The Forward March of Labour Halted?" (1978), το οποίο συγκέντρωσε την μνήμη των συντρόφων του- αλλά και στην πολιτική του στράτευση: ήταν από τους ιδεολογικούς εμπνευστές των Νέων Εργατικών μετά την ανάληψη της ηγεσίας του κόμματος από τον Νηλ Κίνοκ το 1983 –αν και βέβαια αργότερα στράφηκε δριμύτατα ενάντια στη μεταμόρφωση του Εργατικού Κόμματος από τον Τόνυ Μπλαιρ.

Παράλληλα, προσανατολίστηκε σε θεματικές που δύσκολα θα απασχολούσαν έναν παραδοσιακό μαρξιστή ιστορικό της γενιάς του. Η στροφή του στη μελέτη του εθνικισμού και στην επινοήση της παράδοσης αντανακλούν την επίδραση που του άσκησαν οι νεότερες κατευθύνσεις στις κοινωνικές επιστήμες, αφού αυτά που ο μαρξιστής ιστορικός της γενιάς του θα τα προσέγγιζε ως εκφάνσεις της κυρίαρχης ιδεολογίας, ο Χόμπσμπάουμ τα προσέγγισε μέσα από την μελέτη της κουλτούρας, σε μια πρώιμη εκδοχή της πολιτισμικής ιστορίας που κυριάρχησε στη δεκαετία του 1990.

Νομίζω ότι υπάρχει και ένας επιπλέον λόγος για την διαρκή απήχησή του, που αφορά στην ιστορική προσέγγισή του. Οι ιστορικοί μετά τα ποικίλα ρεύματα και «στροφές» των τελευταίων τριών δεκαετιών επιστρέφουν στην ανάγκη μιας νέας, συνολικής ιστορίας. Τόσο ο Τζεφ Έλεν στο βιβλίο του *A Crooked Line*, όσο και ο Γουίλιαμ Σίγουελ *William Sewell* στο *Logics of History* (που μόλις μεταφράστηκε στα ελληνικά) επισημαίνουν την ανάγκη μιας νέας συνθετικής προσέγγισης στην ιστορία. Ο κατακερματισμός των γνωστικών αντικειμένων, η υπερεξειδίκευση των νεότερων ιστορικών, το διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ θεωρητικοποίησης και τεκμηρίωσης αποτελούν πλέον κοινό τόπο. Από αυτήν την άποψη το έργο του Χόμπσμπουμ θα συνεχίσει να αποτελεί την καλύτερη αφετηρία για να ξανασκεφτούμε την ιστορία συνολικά και συνθετικά.

Το κείμενο αποτελεί σύντομμευμένη εκδοχή ανακοίνωσης στην ημερίδα Αναφορές σε μια μακρά διαδρομή, που πραγματοποιήθηκε στη μνήμη του Έρικ Χόμπσμπάουμ στην Αθήνα, στις 8 Νοεμβρίου 2013, από τις εκδόσεις Θεμέλιο.